

OSNAŽIVANJE MLADIH ZA AKTIVNO I SIGURNO UČEŠĆE U MEDIJSKOM OKRUŽENJU

Prof. dr. Emina Dedić Bukvić²⁸⁰

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

Anida Manko, MA²⁸¹

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

Meliha Karić, MA²⁸²

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

Apstrakt: *Medijski odgoj je dio temeljnih prava svakog pojedinca, a omogućava kritičko razmišljanje o medijskim porukama i sadržajima, razvijanju kreativnosti i kritičke svijesti o medijima, te promoviše brigu društva o očuvanju privatnosti, sigurnosti i dostojanstva svakog pojedinca. Prepoznavajući i uvažavajući vrijednosti medijskog odgoja za svakog pojedinca namjera ovog rada jeste da medijski odgoji mlade i da kod njih razvija medijske kompetencije kako bi sigurno plovili medijskim okruženjem. Stoga je cilj rada utvrditi medijska znanja, vještine i stavove studenata nastavničkih studijskih programa na Univerzitetu u Sarajevu. Pregledom i analizom recentne i relevantne literature utvrdili smo značaj i vrijednosti medijskog odgoja i medijskih kompetencija u životu svakog pojedinca. Potom smo organizovali obuku studenata nastavničkih usmjerenja u povodu obilježavanja Globalne sedmice medijske i informacijske pismenosti. U okviru obuke studenti su izučavali temeljna obilježja medijskog odgoja, medijska prava i odgovornosti, potom propitivali ulogu medija u najboljem interesu djeteta i mladih, kao i analizirali medijske sadržaje o osobama s invaliditetom. Pred kraj obuke, studenti su kreirali infografike u kojima su predstavili zaključke koji su se izrodili tokom obuke. Infografike su objavljene na zvaničnoj digitalnoj platformi Medijska i informacijska pismenost. Evaluacija sprovedene obuke ukazala je na neupitnu potrebu propitivanja medijskih znanja, vještina i stavova studenata nastavničkih studijskih programa Univerziteta u Sarajevu. Rezultati pokazuju da studenti budući nastavnici prepoznaju da je medijski odgoj jedno od temeljnih ljudskih prava, te da je jedna od vještina medijske kompetencije sigurna upotreba medija. U potpunosti ističu da je medijski odgoj vrijedan „alat“ u promociji kritičkog mišljenja o medijskim sadržajima i porukama. Prateći medijske sadržaje, studenti su prepoznali da kreatori medijskih poruka predstavljaju djecu s teškoćama u razvoju s ciljem poticanja sažaljenja kod konzumenata medija. Zato ističemo da odgojem i obrazovanjem pripremamo djecu i mlade da konstruktivno upotrebljavaju medije i da kvalitetno iskoriste njihove potencijale.*

Ključne riječi: *najbolji interes djeteta, medijske kompetencije, medijski odgoj, prava.*

²⁸⁰ emina.dedic.bukvic@ff.unsa.ba

²⁸¹ anida.manko@ff.unsa.ba

²⁸² meliha.karic@ff.unsa.ba

Uvod

Nema dvojbe da su mediji vrlo važni, a u tome kontekstu duboko su ukorijenjeni u sve društvene aspekte. Mediji su jedno od ključnih sredstava socijalizacije djece i mladih, te utiču na njihova ponašanja, stavove i sistem vrijednosti. Današnja djeca i mladi odrastaju uz prisustvo medija i tehnologije i s njima ostvaruju aktivnu interakciju. Djeca su izložena medijima prije nego razviju prve spoznaje o njima. Kao aktivni korisnici medija, djeca i mladi reaguju na medijske poruke i sadržaje, razmišljaju o njima, izražavaju različite osjećaje i stvaraju vlastita značenja. Svakodnevni kontakt djece i mladih s medijima se produžio, ostvaruju međusobnu raznovrsnu interakciju i doživljavaju intenzivne podražaje koje nude interesantne medijske poruke i sadržaji. Tako djeca i mladi ostvaruju snažan odnos s medijima jer ih doživljavaju „članom“ obitelji. Zato je vrijedno od ranog perioda u životu djece govoriti, analizirati i kritički tumačiti medijske poruke i sadržaje i time omogućiti razvoj medijskih znanja, vještina i stavova djece i mladih kako bi odrastajući uspješno kritički propitivali medije i adekvatno sudjelovali u medijskom prostoru.

Prepoznato je da mediji imaju pozitivan i negativan uticaj na život svakog čovjeka. Oni mogu potaknuti na određeno ponašanje, doprinijeti razvoju u cjelini, poticati toleranciju, smanjivati razliku među drugima po bilo kojoj osnovi, poticati maštu i kreativnost, itd. U nizu navedenih prednosti ili pozitivnih uticaja prepoznatljive su sljedeće uloge medija: informiranost, obrazovanje i zabava. Informiranost je, jednako kao i komunikacija, iznimno važna u društvu. S druge strane, mišljenje o štetnom djelovanju medija posebice se očituju u stavu da mediji potiču: pretjeran konzumerizam, opsjednutost zabavom i manipulacijama, jezičnoj nekulturi, rodnoj diskriminaciji, različitim vrstama nasilja, itd. Ipak, uticaj medija nije isključivo pozitivan ili negativan, već višestruk i razumijeva se kroz prizmu različitih kulturoloških i tradicijskih načela i vrijednosti. Ukoliko društvo, a posebno odgojno-obrazovne zajednice žele zadržati i razvijati društveno poželjne vrijednosti i omogućiti holistički razvoj djece i mladih, ali i nastavnika, onda je neophodno napraviti iskorak od predmetne orijentiranosti ka obrazovanju zasnovanom na ishodima učenja i podučavanju usmjerenog ka učeniku. U takvom odgojno-obrazovnom procesu, koji priznaje najbolji interes djeteta, pružaju se prilike djeci i mladima da razvijaju humane vrijednosti kao što su poštenje, poštovanje, jednakost, pravednost, odgovornost, kritičko mišljenje, samostalnost, uspješna komunikacija s vršnjacima i odraslima, ali i sa medijima.

Učiti o medijima i odgajati za medije

Jedno od temeljnih prava djece i mladih na kojima se zasniva postojanje i korištenje medija je pravo na informacije i pravo na slobodu izražavanja mišljenja. Ova dva prava stavljaju pred medije dva zadatka: da djeci i mladima pruže relevantne informacije koje su bitne za njihovu društvenu, duhovnu i moralnu dobrobit, te da im omoguće izražavanje mišljenja na njima primjeren način (Košto, 2017). Kako bi se ostvarila ova prava, mediji trebaju poštovati pravo na privatnost, te štiti dostojanstvo, ugled i čast djeteta i njegove porodice. Spomenuta prava ostvaruju se kroz provedbu medijskog odgoja, a ujedno predstavljaju i instrument za izgradnju i održavanje demokratije u jednom društvu. Medijski odgoj omogućava djeci i mladima da temeljito istražuju medije s namjerom da prepoznaju i razumiju, te kritički analiziraju medijske poruke i sadržaje. Ujedno, medijskim odgojem potiče se razvoj znanja, vještina i stavova potrebnih za kreiranje i promociju vlastitih poruka i sadržaja uz podršku medija, kao i veće učešće i aktivnu interakciju pojedinca u društvu što doprinosi njegovom ličnom razvoju.

Odgoj za medije jeste koncept u kojem se mediji opisuju kao konstitutivni element svakodnevnog života i iskustva. Ukoliko je zastupljen ovaj koncept u odgojno-obrazovnom procesu onda djeca i mladi uče uz pomoć medija o medijima. Učiti o medijima podrazumijeva izlazak iz rutine naših medijskih navika, odnosno na medije gledamo proširenim i izoštrenim pogledom, te promijenjenim uglom sagledavanja medija svježim, radoznalim i kritičkim očima (Čakmazović, 2021). Na ovaj način podučavamo djecu i mlade o medijima, šireći njihov misaoni okvir koji omogućava propitivanje njihovog razumijevanja medija i odnosa prema medijima, nudeći im alate i tehnike za upotrebu medija u životu, kako ističe Čakmazović (2021), ovo je okvir u kojem se razmatra medijska pismenost.

Medijsku pismenost Zgrabljic (2005:29) definiše kao „mogućnost pristupa, analize ocjene i proizvodnje novinarskih priloga u najrazličitijim oblicima, a kada su djeca u pitanju, ona upozorava na važnost refleksivne razine koja omogućuje razmišljanje o medijskim sadržajima i oblicima, ona uči kritičnosti prema ponuđenim proizvodima, prema kanalima koji oni proizvode i prema vlasnicima koji ih određuju“. Prema mišljenju autora Popović i Minić (2022), cilj medijskog opismenjavanja jeste razviti kod djece, mladih i odraslih istraživački pristup medijskim porukama i sadržajima, tragajući za novim i kritičkom analizom poruka i sadržaja, a koje će omogućiti procjenu, poređenje, zaključivanje i zauzimanje stava o korisnosti tih poruka i sadržaja za pojedinca i za društvo u cjelosti. Istraživanje koje je sproveo Hobbs (2010) pokazalo je da obrazovanje o medijskoj pismenosti može poboljšati sposobnost mladih ljudi da kritički analiziraju medijske poruke. Trninić (2018) opisuje medijsku pismenost kao društveni proces koji uključuje višestruke dimenzije i interakcije sa više tehnologija koje su povezane sa transformacijom obrazovanja i demokratizacijom društva. To znači da je kritička medijska pismenost sastavni dio medijskog odgoja u kojem djeca i mladi, uz podršku stručnjaka za odgoj i obrazovanje, istražuju skrivena značenja medijskih poruka i propituju autentičnost medijskog sadržaja.

Stručnjaci za odgoj i obrazovanje da bi razvijali medijsku pismenost kod djece i mladih, trebaju i sami biti medijski pismene osobe. Popović i Minić (2022) opisuju medijski pismene osobe kao osobe koje su u stanju kritički misliti i pomoću izabranih informacija kreirati sistem znanja, te razviti vještine koje imaju primjenjivost i doprinose kvalitetnom životnom funkcionisanju. Nastavnik koji želi svoje učenike odgojiti u „cjelovite ličnosti“ i sam mora biti takav (Brust Nemet i dr, 2022), znači učenici prihvataju i vrednuju kao važno ono ponašanje koje pokazuje njihov uzor i model – njihov nastavnik. Ustvari, stručnjaci u odgoju i obrazovanju jesu mentori djeci i mladima u razvijanju medijske pismenosti.

Medijski opismenjeni stručnjaci za odgoj i obrazovanje koriste medije u odgojno-obrazovnom procesu podržavajući cjelovit razvoj djece i mladih. Medijski odgoj im omogućava da iskoriste najbolje od primjerenih medijskih poruka i sadržaja na način da njima promovišu kulturu i tradiciju, suživot i poštovanje, sačuvaju i održe dostojanstvo čovjeka, te umanje i iskorijene jaz koji određeni mediji i tehnologija stvaraju među pojedincima i grupama. Naime, medijski opismenjeni stručnjaci biraju medijske sadržaje i poruke poštujući znanja, sposobnosti, potrebe i vrijednosti djece i mladih. Primjenom medija u nastavnom procesu, stručnjaci potiču interakciju djece i mladih s medijima, ali ih ohrabruju da kritički posmatraju i propituju sadržaje i medijske alate s kojima su u interakciji. Pri tome vode računa da prepoznaju odgojne vrijednosti medijskih poruka i sadržaja jer njima djeluju na cjelovit razvoj djece i mladih. Usvajanje humanih vrijednosti, slobode, formiranje dobrih odnosa i dijeljenje uz poštovanje autentičnosti trebale bi biti ključne postavke odgojno-obrazovnog procesa (Popović, Minić, 2022). Stručnjaci u odgoju i obrazovanju pružaju prilike djeci i mladima za razvoj kritičkog mišljenja koje će ih učiniti svjesnim toga kako mediji konstruišu značenja, utiču na korisnike medija i obrazuju ih, te kako korisnicima nameću određene poruke, stavove i vrijednosti.

Odgovorna i sigurna odgojno-obrazovna zajednica

Odgojno-obrazovna zajednica predstavlja odraz društva i društveno-ekonomskih odnosa koji utiču na smisao, ciljeve i zadatke odgojno-obrazovnog rada. Kao takva ima odgovornost da kreira kulturu koja osigurava poštovanje temeljnih ljudskih prava, poštovanje ličnosti djeteta i mladih, kao i kvalitetno obrazovanje za sve učenike. Meyer (2002) ističe da se kultura škole ponajviše razvija ukoliko se razvijaju ključna polja odgojno-obrazovne zajednice, a to su razvoj nastave i odgoja. Za razvoj odgojno-obrazovne zajednice kao multimedijalnog okruženja potrebno je razvijati stavove i vrijednosti koje promovišu medijske kompetencije svim članova zajednice, kao i podršku koju imaju iz lokalne zajednice. U odgojno-obrazovnoj zajednici koja ima obilježja multimedijalnog okruženja pružaju se prilike za kreiranje odgovorne i sigurne sredine u kojoj će djeca i mladi moći birati aktivnosti podržane medijima i omogućiti im autentičnost i kreativnost, okruženje u kojem će razvijati interesovanje i odgovornost za izbore koje prave, kritički propitivati poruke, informacije i sadržaje. Današnji obrazovni sistem treba ponuditi kvalitetni odgoj i obrazovanje za sve koji će se temeljiti na obrazovnim potrebama sadašnjeg i budućeg društva, što znači prijeko potrebno integrisanje medijskog odgoja u odgojno-obrazovni rad i život škole te razvijanje medijske pismenosti kod djece, mladih i

odraslih. I kako ističu Popović i Minić (2022) imperativ medijske pismenosti jeste umijeće tumačenja medijske poruke bilo da je usmjerena ka pojedincu, grupi ili masi. Uključivanje medija u odgojno-obrazovni proces omogućava djeci i mladima da češće praktikuju određene aktivnosti uz podršku medija i mentorisanje stručnjaka u odgoju i obrazovanju, a time im se pružaju prilike da razvijaju znanja i vještine za samostalno i sigurno korištenje medija.

Odgovorne i sigurne odgojno-obrazovne zajednicu mogu biti i „sigurna utočišta“ (Kolucki, Lemish, 2013) u kojima će djeca i mladi pronaći sigurnost i zaštitu od diskriminacije, zanemarivanja i isključivanja. Stvaranje sigurnih utočišta u zajednicama u kojima se sprovodi odgoj i obrazovanje omogućava da stručnjaci za odgoj i obrazovanje budu kao „jedno biće“ koji kreativnim postupcima, međusobnim uvažavanjem i podrškom odgojno-obrazovnu ustanovu čine „drugim domom“ za djecu i mlade, te i druge odrasle (Brust Nemet i dr, 2022). Stručnjaci za odgoj i obrazovanje mogu koristiti medijske poruke i sadržaje koji promovisu pozitivne i inspirativne priče kako bi dočarali djeci i mladima osjećaj sigurnosti, prihvatanja i razumijevanja različitosti u društvu. Takvi sadržaji mogu doprinijeti ublažavanju nejednakosti i premošćavanju jaza koji je nastao zbog nejednake razvijenosti infrastrukture, potom mogu promovisati obrazovanje marginaliziranih društvenih grupa (na osnovu društveno-ekonomskog primanja) i poticati djecu i mlade da kreiraju medijske sadržaje namijenjene vršnjacima s određenim teškoćama.

Mediji su snažan faktor u predstavljanju osoba s invaliditetom u društvu. U velikoj mjeri mogu osnažiti kapacitete zajednice da prepozna prava svakog pojedinca, te na taj način osigura jednakopravnost u društvu. Uticaj medija direktno djeluje i na razvijanje samosvijesti osoba s invaliditetom i osjećaja pripadanja zajednici. Ipak, često smo svjedoci da se položaj osoba s invaliditetom u javnosti predstavlja s ciljem da se izazove sažaljenje ili se pripisuju posebne sposobnosti, s ciljem da se poveća gledanost i senzacionalnost vijesti, bez razmišljanja o posljedicama koje ta vijest može izazvati u zajednici, ali i samoj osobi. Kako ističe Cvijetić Vukčević (2022) najčešće su osobe sa invaliditetom medijski predstavljene kao pasivne, nedovoljno sposobne i zavisne od drugih, kao osobe u marginalizovanom položaju, kao osobe koje trebaju humanitarnu pomoć, kao žrtve životnih okolnosti. Odnos medija prema osobama s invaliditetom jeste determinanta koja utiče i na status osoba u društvu. S toga mediji značajno određuju status osoba s invaliditetom kroz prizmu pesimističnog ili optimističnog predstavljanja u zajednici, ali i kroz upotrebu (ne)primjerene terminologije. Često se krše osnovna ljudska prava i interesi i to kod djece s teškoćama u razvoju, djece koja počine krivično djelo, djece u siromaštvu, djece u pokretu, migranti, izbjeglice, djece koja pokušaju ili izvrše suicid, ali i djece koja se prikazuju kao zvijezde i šampioni. Slika djeteta u medijskim sadržajima se treba promijeniti stoga se nalaže medijskim profesionalcima, stručnjacima koji nude novinarima informacije koje se odnose na djecu i roditeljima poštovanje etičkog kodeksa s ciljem najboljeg interesa djeteta (Mujagić, Kačmarčik-Maduna, 2017). Ujedno djeca, roditelji, nastavnici su konzumenti ali danas sve više i samostalni kreatori medijskog sadržaja, te u tom procesu uvijek trebaju imati na umu sigurno okruženje za odrastanje djece i vršnjaka.

Odgojno-obrazovne zajednice trebaju pružiti svojim članovima prava na privatnost, sigurnost, slobodu izražavanja, pristup i uključenost u svim aktivnostima, s naglaskom na aktivnosti u medijskom okruženju. Potrebno je naglasiti da prava nose i sa sobom odgovornosti, a u ovim okolnostima ponajviše odgovornosti, kao što su poštovanje ljudskih prava, pravednost i pravičnost, empatijsko slušanje i komuniciranje, etičnost itd. Njegujući navedeno omogućava se kvalitetni odgoj i obrazovanje za sve koje je dostupno svuda i u svakom trenutku. Ovako opisane odgojno-obrazovne zajednice prihvataju različitosti kao resurse, a ne kao prepreke u odgojno-obrazovnom procesu (Kafedžić i dr, 2018). Uz znanje i inkluzivne stavove stručnjaka za odgoj i obrazovanje, neophodno je u odgojno-obrazovni proces uključiti literaturu koja upućuje na prihvatajući i ravnopravan odnos između djece/mladih i promoviše pozitivne stavove prema vršnjacima s različitim mogućnostima i postignućima (Cvijetić Vukčević, 2022), kao i medijske poruke i sadržaje koji daju „glas“ (Kolucki, Lemish, 2013) djeci i mladima koji promovisu različitosti kao bogatstvo.

Metodologija istraživanja

Kao stručnjaci za odgoj i obrazovanje prepoznajemo vrijednosti medijskog odgoja za svakog pojedinca, ali ponajviše za one koji uče i po(d)učavaju djecu i mlade odgojno-obrazovnom procesu. Uočavajući da je potrebno glasno govoriti i pisati o medijskom odgajanju djece i mladih, namjera ovog rada jeste da analizira i interpretira ključna obilježja medijskog odgoja i podučiti mlade, prvenstveno buduće nastavnike, kako da sigurno plove medijskim okruženjem. Stoga je cilj rada utvrditi medijska znanja, vještine i stavove studenata nastavnčkih studijskih programa na Univerzitetu u Sarajevu. Na osnovu postavljenog cilja izdvojena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koliko vremena studenti provode uz medije, te u koje svrhe ih koriste?
2. Koja medijska znanja, vještine i stavove studenti izdvajaju kao ključne za odgoj i obrazovanje djece i mladih?
3. Na koji način studenti tumače ulogu medija u izvještavanju o djeci i mladima, te da li pri tome uočavaju poštivanje najboljeg interesa za djecu i mlade?

Za potrebe ovog istraživanja korištena je metoda teorijske analize, deskriptivna metoda, te survey metod. Od tehnika istraživanja primijenjen je rad na dokumentaciji i anketiranje, a instrumenti su protokol scenarija za radionice i anketni upitnik kreiran za potrebe istraživanja, a koji je realizovan online putem alata Google forms.

U istraživanju su učestvovali studenti nastavnčkih usmjerenja Univerziteta u Sarajevu, a koji pohađaju sljedeće visokoškolske institucije: Fakultet za sport i tjelesni odgoj, Filozofski fakultet, Pedagoški fakultet, Prirodno-matematički fakultet i Muzička akademija. U obuci je učestvovalo 28 studenata, a anketni upitnik popunila su 122 studenta nastavnčkih usmjerenja Univerziteta u Sarajevu.

Analiza i interpretacija rezultata istraživanja

Kao prva aktivnost u okviru ovog istraživanja bila je priprema i realizacija obuke studenata nastavnčkih usmjerenja Univerziteta u Sarajevu. U okviru obuke studenti, njih 28, izučavali su temeljna obilježja medijskog odgoja, medijska prava i odgovornosti, potom propitivali ulogu medija u najboljem interesu djeteta i mladih, kao i analizirali medijske sadržaje o osobama s invaliditetom. Pred kraj obuke, studenti su kreirali infografike u kojima su predstavili zaključke koji su se izrodili tokom obuke. Pošto je obuka planirana u povodu obilježavanja *Globalne sedmice medijske i informacijske pismenosti*, kreirane infografike su objavljene na zvaničnoj digitalnoj platformi Medijska i informacijska pismenost.

Učešće studenata u obuci ukazalo je na potrebu za kontinuiranim propitivanjem njihovih medijskih znanja, vještina i stavova. Na osnovu toga, kreiran je anketni upitnik i u nastavku nudimo analizu i interpretaciju rezultata.

Vrijeme uz medije i svrha korištenja medija

Uvidom u odgovore studenata nastavnčkih usmjerenja Univerziteta u Sarajevu, utvrdili smo da najčešće provode tri do četiri sata uz medije. Tačnije, 66,1% od ukupnog broja ispitanika provodi tri do četiri sata uz medije, a 21,4% studenata provodi pet sati dnevno uz medije. No, nije manje značajan podatak, da njih dvoje ili 1,8% provode do osam sati dnevno uz medije. Studenti nastavnčkog usmjerenja na Univerzitetu u Sarajevu koriste medije prvenstveno za uspostavljanje i održavanje kontakata sa drugima, zbog zabave, a onda i zbog podrške u učenju. Najmanje je zastupljen odgovor koji se odnosio na prikupljanje informacija o novostima iz zemlje i svijeta.

Medijska znanja, vještine i stavovi

Ponudenu definiciju medijske pismenosti studenti su prepoznali kao odgovarajuće tumačenje ovog pojma. Međutim, prilikom utvrđivanja razlike između medijske i informacijske pismenosti, pokazali su nesigurnost. Ustvari, njih 30,4% nije sigurno da može utvrditi razliku između medijske i informacijske pismenosti, a 30,4% studenata smatra da medijska i informacijska pismenost nisu sinonimi. Značajno je spomenuti da 21% studenata podrazumijeva da su istoznačnice medijska

pismenost i informacijska pismenost. Važno je ukazati na rezultat koji pokazuje da 76,4% studenata smatra da medijska pismenost potiče razvoj kulture dijaloga sa drugima i drugačijima.

Studenti opisuju medijski pismenu osobu kao onu koja uspješno može pristupiti, analizirati, evaluirati i producirati štampane i elektronske medije, te iskazati kritički odnos prema medijima. Za takvu osobu su sigurni, njih 83,7% da može odgovorno i kritički koristiti medije, te da može zaštititi sebe i druge od štetnih, uznemirujućih i uvredljivih medijskih sadržaja (njih 69,1%).

Studenti smatraju da izučavanje medijske pismenosti treba biti dijelom obaveznog odgoja i obrazovanja. Ovakav stav iznijelo je 74,6% studenata koji su sudjelovali u istraživanju. Uvažavajući ovakvo mišljenje, značajno je istaći da tokom osnovnog obrazovanja 41,8% studenata nije imalo prilika za razvoj medijske pismenosti, dok 21,8% nije sigurno u svoj odgovor. Međutim, 36,3% studenata je prepoznalo prilike u osnovnom obrazovanju za razvoj medijske pismenosti. Upitom o prepoznavanju prilika za razvoj medijske pismenosti u srednjem obrazovanju, njih 45,4% odgovorilo je potvrdno, dok njih 34,5% nije sigurno da je uočilo prilike za razvoj medijske pismenosti. A 20% studenata nije uopšte imalo prilika za razvoj medijske pismenosti.

Kad je riječ o medijskoj kompetenciji, nju studenti razumiju kao znanja i svijest o različitim medijima, sposobnost razumnog izbora sadržaja u skladu sa vlastitim potrebama, sposobnost kritičke refleksije, sposobnost korištenja medija i samostalnog oblikovanja i komunikacije medijskim sadržajima. Studenti smatraju da izravnim medijskim iskustvom razvija se medijska kompetencija. Čak 74,5% studenata ističe da je medijska kompetencija dio socijalne i kulturološke kompetencije, te sudjeluje u razvoju i oblikovanju identiteta djece i mladih.

Mediji i najbolji interes djeteta i mlade osobe

Mediji predstavljaju snažan resurs u zaštiti ljudskih prava, to tvrdi 78% studenata koji su učestvovali u istraživanju. Uz to, studenti, njih 68% smatraju da je medijski odgoj sastavni dio ljudskih prava. Ujedno, 81% studenata ističe da je medijski odgoj vrijedan „alat“ u promociji kritičkog mišljenja o medijskim sadržajima i porukama. Međutim, studenti nisu ubjeđeni da mediji preventivno djeluju u zaštiti ljudska prava. Takvo mišljenje iznijelo je 36,4% studenata.

Najbolji interes svakog djeteta je da bude zaštićen iznad svega, uključujući i zalaganje za dječija prava i promociju dječijih prava putem medija. Izvještavanje medija o djeci i mladima nije uvijek u skladu sa najboljim interesom za dijete i mladu osobu. Naime, izvještavanje o djeci i mladima koji su u statusu migranata i izbjeglica, ili su u sukobu sa zakonskim odredbama, ili kada je riječ o djeci i mladima s teškoćama u razvoju, često je obojeno stereotipima i predrasudama. Tako su medijske poruke i sadržaji o migrantima i izbjeglicama često povezani sa neprihvatljivim oblicima ponašanja, što tvrdi 85,2% studenata. Djeca u sukobu sa zakonom su predstavljena kao osobe koje vrše ili trpe nasilje, te se najčešće nose sa društvenim osuđivanjem. Ovakvo mišljenje iznijelo je 80% studenata. Djeca i mladi s teškoćama u razvoju su predstavljani u medijskim porukama s namjerom da izazovu sažaljenje kod medijskih konzumenata, što tvrdi 52,7% studenata. U određenim medijskim pričama, djeca i mladi s teškoćama u razvoju predstavljani su i kao heroji tih priča, što ukazuje 47,3% studenata, a njih 36,4% nije sigurno da je uočilo zastupljenost ovakvih priča u medijima. Studenti, njih 49%, prepoznalo je priče o djeci i mladima u kojima su predstavljani kao simpatični zabavljači. Dok njih 38% uočilo je priče o djeci i mladima u kojima su oni predstavljani kroz degradirajuće humanitarne akcije ili priče iz crne hronike. Prema mišljenju 52,7% studenata, mediji ne koriste adekvatnu terminologiju u izvještavanju o stanju i potrebama djece i mladih s teškoćama u razvoju. Čak 81,3% studenata smatra da mediji trebaju uvijek da konsultuju djetetove najbliže članove o mogućim političkim, socijalnim i kulturalnim konsekvencama kod pripreme svakog oglašavanja o djeci i mladima, što ukazuje da bi i mediji trebali mijenjati politiku izvještavanja o djeci i mladima što zagovara 76,3% studenata. Pred kraj, vrijedno je istaknuti da medijske poruke i sadržaji trebaju poštovati prava djece i mladih, te osigurati poštovanje njihovog dostojanstva.

Zaključak

Medijskom odgoju se može pristupiti iz različitih perspektiva, što omogućava da se može integrisati u različite obrazovne kontekste, kao što su formalno školovanje, neformalno učenje i cjeloživotno učenje. Medije treba posmatrati u različitosti njihovih dimenzija (kognitivne, moralne, socijalne, estetske, interpretativne), što je preduslov ne samo za njihovu ispravnu upotrebu već i u širem kontekstu, za razumijevanje današnje kulture. Stoga, odgoj za medije zahtijeva odgovorno djelovanje svih onih koji su neposredno uključeni u procese odgoja. Ukoliko se razvije kritičko mišljenje i medijska pismenost kod mladih, mediji mogu postati snažan resurs u promovisanju i zaštiti temeljnih ljudskih prava. Učenje kao kontinuiran proces iziskuje stalno unapređenje postojećih i usvajanja novih kompetencija. Istraživanje je potvrdilo da medijska znanja, vještine i stavove studenata Univerziteta u Sarajevu treba unaprijediti i razvijati bez obzira na područje koje studiraju, posebno jer su rezultati istraživanja pokazali nesigurnost u razlikovanju pojmova koji su neophodni za razumijevanje medijskog odgoja koji je potreban za kritičko analiziranje medijskih sadržaja. Ipak, studenti jasno prepoznaju koje osobine medijski pismena osoba treba da posjeduje što je pozitivno, ali ne podrazumijeva da sebe percipiraju na takav način. Svjesni važnosti medijskog odgoja neophodno je ukazati na potrebu izučavanja istog tokom tokom obaveznog odgoja i obrazovanja kako djece i mladih, tako i kroz sve studije koje pripremaju buduće nastavnike. Medijski odgoj time može biti snažan alat kojim se može promovisati nenasilno društvo bez predrasuda, pružiti prilike za razvoj empatije kod djece i mladih i afirmaciju različitosti u odgojno-obrazovnoj zajednici i u društvu. Odgojno-obrazovne ustanove trebaju prepoznati resurse iz zajednice kada su u pitanju mediji i uskladiti sadržaje i programe koji se plasiraju javnosti upravo s ciljem prihvatanja različitosti, uvažavanja prava na slobodu izražavanja i razumijevanja društvenih situacija. Obzirom da se i roditelji vide kao odgovorne osobe procesu obrazovanja djece, neophodno je pored medijski kompetentnih nastavnika imati i roditelje koji će prenositi iste vrijednosti i u obiteljskom okruženju, jer mediji postaju sve intenzivniji agensi u odgoju mladih naraštaja.

Zastupljenost medijske pismenosti omogućava da medijski kompetentna djeca, mladi, kao i odrasli, mogu prepoznati medijske sadržaje koji ugrožavaju prava svakog pojedinca u medijskom prostoru. Upravo su i rezultati istraživanja pokazali da studenti imaju razvijenu osjetljivost prema različitostima, posebno prema djeci, mladima i djeci s teškoćama u razvoju jer uviđaju da se u medijima predstavljaju na način bez da ih se pita za mišljenje i poštuje pravo na privatnost. Stoga kao budući nastavnici i stručni saradnici imaju zadatak da pripremaju buduće generacije djece s ciljem medijskog opismenijavanja, jer mediji postaju neizbježan faktor u odrastanju i formiranju ličnosti. Obuka i istraživanje koja je realizovano ukazuje da studenti imaju razvijene stavove i prepoznaju pozitivne i negativne efekte medija. Budući nastavnici trebaju biti snažan resurs u kreiranju poruka i sadržaja koji promovišu poštovanje prava na mišljenje, na slobodu izražavanja i na privatnost, te kroz nastavne sadržaje mogu predstavljati pozitivne priče o različitostima u društvu s ciljem da predstave afirmativne vrijednosti i osjetljivost kod mladih kreirajući sigurno okruženje za rast i razvoj u najboljem interesu svakog djeteta.

Literatura

1. Brust Nemet, Maja, Tokić Zec, Ružica, Krstić, Ana. (2022). Pedagogija djelotvorne ljubavi u kulturi odgojno-obrazovne ustanove. *Diacovensia*. Br. 30. str. 615-634.
2. Chapman, Martina, Castellini da Silva, Ricardo, Avadani, Ioana. (2021). *Osnove digitalne medijske pismenosti: Informacijski poremećaj i dezinformisanje u kontekstu Bosne i Hercegovine*. Vijeće Evrope.
3. Cvijetić Vukičević, Marija. (2022). Društveni i medijski odnos prema osobama sa invaliditetom. *Digitalni mediji, kultura i obrazovanje: konteksti, značenja, primena*. Zbornik radova Pedagoškog fakulteta u Somboru. Štrangarić, Snježana, Cvijetić Vukčević, Marija, Šumonja, Miloš (ur.). Sombor: Pedagoški fakultet u Somboru Univerziteta u Novom Sadu. Str. 120-134.
4. Čakmazović, Alma. (2021). *Medijska pismenost za najmlađe: Multimedijски priručnik za djecu predškolske i rane školske dobi*. Zagreb: Savez društva „Naša djeca“ Hrvatske.

5. Hobbs, Renee. (2010). *Digital and media literacy: A plan of action*. The Aspen Institute.
6. Kafedžić, Lejla, Bjelan-Guska, Sandra, Šušnjara, Snježana, Osmić, Lejla, Zukić, Merima. (2018). *Pedagoško-didaktički aspekti obrazovanja studenata s invaliditetom*. Sarajevo: Dobra knjiga.
7. Kolucki, Barbara, Lemish, Dafna. (2013). *Kako komunicirati s djecom: Načela i prakse za podršku, nadahnuće, poticaj, obrazovanje i iscjeljenje*. Hrvatska: Ured Ujedinjenih naroda za djecu (UNICEF).
8. Koštro, Milan (ur.). (2017). *Kako izvještavati (o) djeci i mladima: Priručnik za novinare i urednike elektroničkih medija*. Zagreb: Panda komunikacije.
9. Meyer, Hilbert. (2002). *Didaktika razredne kvake: rasprave o didaktici, metodici i razvoju škole*. Zagreb: Educa.
10. Mujagić, Nermina, Kačmarčik-Maduna, Nela (ur.). (2017). *Mediji u najboljem interesu djeteta : pregled znanja i iskustava za kreatora medijskih sadržaja*. Sarajevo: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH.
11. Popović, Daliborka, Minić, Vesna. (2022). Uloga vaspitača i učitelja u razvijanju medijske pismenosti. *Digitalni mediji, kultura i obrazovanje: konteksti, značenja, primena*. Zbornik radova Pedagoškog fakulteta u Somboru. Štrangarić, Snježana, Cvijetić Vukčević, Marija, Šumonja, Miloš (ur.). Sombor: Pedagoški fakultet u Somboru Univerziteta u Novom Sadu. Str. 98-107.
12. Trninić, Dragana. (2018). Sadržaj u medijima i kritička medijska pismenost. *Zbornik radova izloženih na naučnoj konferenciji sa međunarodnim učešćem (Re)konstrukcija društvene stvarnosti*. Banja Luka: Univerzitet u Banja Luci, Fakultet političkih nauka.
13. Zgrabljic Rotar, Nada. (2005). *Medijska pismenost i civilno društvo*. Sarajevo: Mediacentar.

EMPOWERING YOUTH FOR ACTIVE AND SAFE PARTICIPATION IN THE MEDIA ENVIRONMENT

Abstract: *Media education is one of the basic human rights of each individual and it allows for critical thinking about the media messages and content, as well as developing creativity and awareness about it. It promotes the idea of social responsibility in regards to privacy, safety and each individual's dignity. Taking into consideration the importance of media education, this paper aims to provide media education for youth and develop their media competences to safely use the media landscape. Therefore, the paper aims to determine the knowledge, skills and attitudes which students of teacher training student programs at University of Sarajevo have about media. The importance and values of media education and media competences for every individual are determined through a review and analysis of recent and relevant literature. Thereafter, training for the students was organized commemorating the Global Media and Information Literacy Week. Within the training, the students explored the key features of media education, media rights and responsibility. Afterwards they were challenging the role of media in regards to youth and children's interests, and analyzing the media content for people with disabilities. At the end of the training, the students created info graphics in which they presented their key conclusions. The info graphics is published on the official digital platform Medijska i informacijska pismenost. Evaluation of the training pointed to the utmost necessity of investigating the knowledge, skills and attitudes of students of teacher training student programs at University of Sarajevo. The results show that the students, the future teachers, recognize media education as one of the basic human rights and that the safe use of media is one of the skills of media competences. They underlined that media education is an important tool in promoting critical thinking about media content and messages. Having followed media content, the students recognized that the creators of media content present children with disabilities in a way which induces pity in media consumers. Therefore, we emphasize using education to prepare children and youth to constructively and effectively use media and its potential.*

Key words: *the best interest of the child, media competences, media education, rights*